

TÜRKÇENİN KRİSTAL ŞAİRİ CEYHUN ATUF KANSU

Metin Turan

KIBATEK (Kıbrıs Balkanlar Avrasya Türk Edebiyatları Kurumu) Genel Başkanı

metturan@gmail.com

I.

Ceyhun Atuf Kansu'nun yaratıcılığı üzerinde düşünürken, şairliğini, denemeciliğini hekimliğini ve elbette mesleğini bütün sorumluluğu ile yerine getiren; içerisine doğduğu ülkenin gerçeklerini kavramış aydın kimliğini akılda tutmak gerekir.

Bu çerçeveden bakınca, Kansu'nun, 'gündeme oturan' bir şair olmadığı rahatlıkla görülür. Öyle bir niyeti olmadığı, daha şiire başlarken yeğlediği yoldan; yaslandığı birikimin onun da sanatını biçimlendiren alçakgönüllülüğünden bellidir.

Şu, söylenebilir elbette, yazdığı dönemde olduğu gibi bugün de ekonominin o pek cafcıflı kavramlarından biri olan 'piyasa'sıyla bağdaştırınca alan dışında kalan bir şiiirdir Kansu'nun şiiri ama, hiç tartışmasız hayatın kendisidir. Türkiyeli bir şiiirdir.

Bununla neyi söylemek istediğim çok açık: on bin yıllık kültürel dinamikliği ve coksesli halk kültürü direngenliğiyle bir biresimin şiiiridir onun yarattıkları.

Yapaylıktan uzak, hayatın içindeki insanın sahciliğinde bir şairdir Ceyhun Atuf Kansu. Türk insanı, bütün bir Türkiye ve onun tarihsel direnciyle özdeşleştirdiği bütün direnen halklar nesnel bir gerçeklik olarak yansır ürünlerine.

Abartmaz... Hayatı bütün hücreleriyle solumuş bir insanın, ayrıntıyı da kavramış bilinciyle görür, sanatçı duyarlığıyla işler. Kansu'yu farklı kılan, şiiriyle hayat arasında, hatta şiirle gelecek arasında kurduğu bu 'umut' ilişkisidir zaten.

"Akan İnce Su

Küçük şeyleri sevmeyi öğrenmelisin

Yorgunsun, öğle vakti acıkmışsın

Bütün güzel yemekleri unutup

Şu akan ince suyu dinlemelisin.

Yer yüzünde büyük işler var

Biliyorum, yok demiyorum, inanıyorum

O işlere hazırlanmak için de

Küçük şeyleri sevmeyi öğrenmelisin.

Büyük bir savşta say kendini

Örnekse, Bozkırda acı bozkırda

Piyadesin, silahların ağırlığın

Ezilmiş yorulmuş yürüyorsun.

Mataran da boşalmış, suyun bitmiş

Dudakların kuruyor susuzsun

Güneş gökten bütün ümitlerini kurutuyor

Herşeyi bir anda unutuyorsun.

**Büyük şeyleri de hep beraber herşeyi
Aşkı da unuttuğunu söyleyebilirim
Hücrelerimiz kurudu mu, canlı hücrelerimiz
Aşk da, hürriyet de kurumuş demektir.**

**Birden ileride, bir yol kıyısında
Bir tarla kıyısında bir su sesi duydun
Bulanık bir su akıyor, atılıyorsun
Hürriyet de dirildi, aşkın da!**

**Şu akan ince suyu bundan sevdim
İçebilirken içmedim.
Durdum şırıltısını dinledim,
Kalbimin bozkırında sazlar arasından
Aksın akabildiğine dedim.**

Bu ince suyu susuz günlerime sakladım. (Kansu 1978:268)

Doğayla insanı bir tutar. Bu özdeşleştirme öylesine nettir ki , 'Yüryüzünden bir ağaç, bir ot, bir çiçek eksilmesin istiyorum, bir çocuk, bir genç, bir anne eksilmesin istediğim gibi.' (Kansu, 1978) der.

Sonra bir dolu olayla ördüğü şiirine, taşradan, kenar mahalleden, ıssız bozkırdan, suyu verilmemiş çiçekten sedalar taşır... Dolaylı bir biçimde içerlediğini hissettirir ama, öfkelenmez.

Nasıl dile getiriyor "Anadolu Lokantaları" adlı şiirinde:

**" El ayak çekilince kısa ikindilerden,
Küçük memurların gezindiği yollar ıssızlaşınca,
En ışıklı yer, lokantalardır, Anadolu taşrasında.
Genç yargıçlar, kaymakamlar otururlar bir masada,
Bir eşraf kızı kadehine doldurup içer genç doktor
Radyoda ince saz, sıcak soluğu alaturkanın
Rahmi bey, Şevki bey, Tatyos efendi Mustafa çavuş
Kürdili hicazkhar: Meftunun oldum ey veçhi ahsen." (Kansu 1978: 448)**

II.

Ceyhun Atuf Kansu'nun şair ve edebiyatçı kimliği üzerinde düşünürken, onun cumhuriyet düşüncesiyle, cumhuriyetin kurum ve kuruluşlarıyla olan ilintisini de beraber düşünmek gerekiyor.

Anadolu coğrafyasını, bugün örneğine pek az rastlasak da, büyük şehirleri, kasabaları, köyleriyle özellikle de Kansu'nun kuşağından başka şair ve edebiyatçılarımız da, işlemişlerdir. Hiç tartışmasız Külebi gibi, Tecer gibi, Dranas gibi, Tansel gibi her biri kendi şairce duyarlıkları ve yaklaşımlarıyla bir Türkiye şiiri yaratmışlardır.

Kansu'nun bütün bu gözlemleri ve şiirleştirmelerinde düşünsel çerçeveyi oluşturan, onun özellikle Atatürk ve devrimleriyle ilgili yapıtlarında ipuçlarını bulduğumuz bakış açısı beliriverir. Bir yanıla farklı bir dünya kurmanın özlemidir bu

betimlemeler ama aynı zamanda bu farklı dünyanın cumhuriyet kazanım ve kurumlarının düşünsel izdüşümüdür.

Değilse, Anadolu'nun bu Kürdili hicazkar tınlı lokantalarından,

"Odama dönüyorum, odamda bir Van Gogh sandalyesi Üzerimde elmalar ve kara üzümleri"ne ulaşılabilir mi?

Ceyhun Atuf Kansu, Türk şiirinin ufuk çizgisidir. Beslendiği kaynaklar kadar, beslediği kaynakları da göz önünde bulundurunca, Kansu'nun şiire başladığı yıllarda boyveren ve Türk şiirini önemli bir biçimde etkileyen Garip şiiri, paralelinde toplumcu şiirle, bunların da arkasında kendi tarihsel seyrini izleyerek gelen halk şiiri geleneğiyle oluşan edebiyat ortamında, bütün bu çeşitlilik ve zenginliğin de farkında olan başka bir şiirin izini sürerek durduğu yer, şiirimizin ufuk çizgidir.

Cemal Süreya, onun şair kimliğini irdelerken şöyle bir belirlemede bulunur:

"...Garip'in parlak günlerinde ve daha sonraları, uzunca bir süre, Ceyhun Atuf Kansu gölgede kalmış sanılan bir şairdi. Herkes onu seviyor, tutumuna saygı duyuyor, ama pek fazla önemsemiyordu. Şimdilerde ise, kuşağından nerdeyse bir o var çalışmasını daha büyük bir tutkuyla sürdüren, büyüten, daha önemlisi kabul ettiren. Bununla 1940 kuşağına şairlerinin artık görevlerini bitirmiş olduklarını söylemek istemiyorum. İçlerinde her an büyük bir atılım yapabilecek büyük ustalar var. Türkçeyi kuran ve kendilerinden çok şey öğrendiğimiz şairler var. Ancak, bir iki kişi hariç, bunların şiire karşı, hatta edebiyata karşı büyük bir çekimserlik dönemine girdikleri de, hiç değilse bugün için kolayca inkar edilemeyecek bir gerçektir. Bu şairler arasında, genel kurala uyararak, başka edebiyat türleriyle temas kuranlar da az. Hele geçen dönemin şiir eleştirmenleri, denemecileri iyice çekilmiş sayılırlar.

Ceyhun Atuf Kansu'nun durumunu şöyle açıklayabiliriz: o, sanatını geniş bir daire içinde geliştiriyordu; bu daire bugün yeni yeni uçlarını birleştirmeye başlamıştır; eski yazdıkları da bugünkü şiirinin konumuna göre değerlendirilmeye başlıyor." (Süreya, 1967)

Türkiye'de, kurucu kadronun cumhuriyet düşüncesi, hayatın başka alanlarında, örneğin eğitimde, silahlı kuvvetlerin şekillenmesinde, sağlıkta tasarladıklarını kültür ve sanatta da geniş bir düzleme oturtuyordu. Bir yandan, bin yılı aşkın bir süre devlet dili yapılmamış, olamamış demiyorum, yapılmamış Türkçeyle; onun zenginliğini bugüne taşımış halk geleneğiyle bağ kuruyor; bütün yurdu kapsayacak derleme izlenceleri tasarlıyor; söylemlerimize yanlış bir biçimde yerleşmiş olan 'batı klasikleri'ni de içerisine alan, dünya klasiklerini dilimize kazandırıyor; imparatorluk döneminin oluşturmuş olduğu avam'la havas arasındaki duvarları yıkıyor; kendi yaratıcı doğallığının içerisinde Anadolu çoksesliliğinin parıldamasını sağlayacak politikaları uyguluyordu. Farklı farklı düzlemlerde kişilikleri şekillense de bu kurumların amaçlarının bulunduğu nokta, cumhuriyet düşüncesinin birey yapmaya çalıştığı insan modelinin yaratılmasında işlev kazanmalarındır.

Ceyhun Atuf Kansu, resim, müzik, yontu gibi, farklı alanlardaki bu bilincin ayrımına varmış çağdaşları arasında, sanatını bu bakış açısıyla 'geniş bir daire içinde' geliştiren pek az şairden biridir.

Şiirlerini yayımlamaya başladığı 1938 yılından, hakka yürüttüğü 1978 yılına değin Kansu'nun yaşam anlayışıyla şiir uğraşı arasında temel bir bağın belirdiği çok belirgin olarak görülür. O da onun şiire, hiç kuşkusuz yapmakta olduğu başka işlere de tutkuyla yaklaşmasıdır. Bunun ürettiklerinin toplamına baktığımızda çok rahat

görürsünüz. Peşini bırakmayan, sürekli üreten bir tutkudur Ceyhun Atuf Kansu'nun yazma / yaratma sevinci. "O, hayatın zenginlikleriyle bugünkü anlayışı besleyebilecek bir insan sevgisiyle şiir yazmaktadır. Şiirleri hiç bir zaman didaktik olmamıştır; söylev çekmez, insan manzaraları verir. Halk albümüne fotoğraflar toplar, gerçeği tesbit eden ufak ufak ve sayısız tutanaklar düzenler." (Süreya 1967:52)

Kansu, kendisini halk ozanı/halkın ozanı olarak konumlandırmıştır. Bunu yaparken de, tarihsel ve güncel Anadolu gerçekliğinden hareket eder. Çok nettir yapmak istediği; tıpkı cumhuriyeti kuran düşüncenin; biraz değil daha çok Mustafa Kemal kişiliğinde somutlaşan kuvayi milliyeci bakış açısının yapmak istedikleri gibi. Bunu tüm açıklığıyla şöyle ayrıntılandırır: "Ben bir halk ve toplum ozanıyım. Ya da öyle bir ozan olmak istiyorum. ... Sevdiğim ozanlardan en aşağı üçü halk ozanıdır. Yunus Emre, Pir Sultan Abdal ve Karacaoğlan'dır. Güneş vurmuş dereler gibi akmalı mısrağlarım. Bulanık suların hoşlanmam. ... Türk halk şiirine öykündüğümü söyleyebilirler. Ben o şiire öykünmüyorum; okulum benim o şiir; şiiri o okulda öğrendim. Gerçek şiir de orada, halktadır diyorum" (Kansu: 1967)

III.

O, şiirini yaratırken, kurguladıklarını tarihsel düzlemde hemen hiç bir zaman bağımsız düşünmez. Bu sanatçı kaygısının çok önemli ve birincil ayağıdır. Edebiyatı, sanatı, şiiri besleyen, herhangi bir üretim/yaratım olmaktan farklı kılan eylemdir. Ceyhun Atuf Kansu'nun edebiyat insanı olarak eylemi, kültürel birikimi, toplumsal bilinçle kaynaştırma ustalığına dayanır. Çağdaşlarından, hatta öncülleri ve ardıllarından da farklılığı buradan kaynaklanır. Şiir yazmaz o, şiir yaratır. Çünkü her şiiri için kurduğu tarihsel zemin, üzerine bilinç ve birikimle oturduğu estetik/sanatsal bileşimin ürününe dönüşür. Farklı algılar ve farklı olanı algılatır. Yaratıcılık biraz değil, daha çok bu farklı olanı algılatmak değil midir? Anadolu ve Anadolu halk kültürünün çoksesliliği... Bunlar Ceyhun Atuf Kansu'nun yaratıcılığının da kaynaklarını açıklayan kavramlardır.

Şimdi her karış verimli toprağının pazarlandığı, üzerine betonlar ekildiği, iklimi gibi insan ve insanî bileşiminin de tahrip edildiği Türkiye coğrafyasının tarihsel izdüşümünü özetlediği "Köylü Ökkeş" yazısında, Mustafa Kemal eylemi ile Anadolu halkının tarihsel özlemi arasında kurduğu bağın gerçekliğini şöyle özetler:

"1919 yılında, Fransızlar güney topraklarımıza girdiklerine, bir Türkmen köylüsü, Keferganili Meçiğin Mehmet yanık bir türkü söyler ki, son dördüğü şöyledir: Vuruldu göğsünden akıyor kanı- aldılar vatanı yoktur günahı- yetiş Musatafa Kemalim imdadım hani- Yesir oldu vatanımız elimiz.

"Yetiş Mustafa Kemalim!" çığılığı, yüzyıllarca önce, Maraş'ta, Amasya'da, Tokat'ta, Çorum'da, Kırşehir'de duyulan bir çığılığı çağırıyor: "Yetiş ey Baba İshak!". Bu benzetmeyi tarihsel bir çizgiden geçerek yapıyorum. Bu benzetmeyi tarihsel bir çizgiden geçerek yapıyorum. Kurtuluş savaşını inceledikçe, ilk direniş çekirdeğinin, Türkmen töresinde, Türkmen toprağında yeşerdiğini görüyorum. Çok derin araştırmalar isteyen ulusal kurtuluş savaşımızın köylü kökü, ilkönce dağlarda, yaylalarda yaşayan Türkmenler'e iniyor. (...)

1071'den, 1919'a, Anadolu halkı, halk olmak için nice savaşlar vermiştir. Anadolu köylü direnişleri, savaşları incelenecek ayrı bir konudur. Ulusal kurtuluş savaşı, Anadolu halk tarihinde ilk halk olma savaşı değilse de, bir yerde, halkın utkusuyla, katkısına biten ilk savaştır. (...)

1239'de, Anadolu halkı, "Yetiş ey Baba İshak!" der, çağırır. Selçuklu'nun astığı ermiş önder Baba İshak yetişememiştir. 1919'da, Adana ovalarından bir köylü "Yetiş ey Mustafa Kemal!" demiştir. Osmanlı'nın asmak istediği, çağdaş önder Mustafa Kemal, bu kez imdada yetişmiştir. Köylü Ökkeş ile Mustafa Kemal arasındaki tarihsel çizgi, ulusal kurtuluş savaşının en anlamlı çizgisidir." (Kansu 1973: 35)

Anadolu insanının bu sezen yanını, başka bir yerde, Kağızmanlı Abdurrahman'da da görürüz. Çanakkale savaşlarının neferlerinden bu şiir meraklısı Abdurrahman, kimselerin sezemediği bir bilinçle Mustafa Kemal'in kurtarıcı olabileceğinin ayırımına: "*Dünya ahirette murat alasin/ Bu cihanda çok sefalar süresin/ Bundan büyük rutbelere eresin/ Güneş ile doğdu kahraman Kemal// Haktan yetişe düşmanın belası/ Yakında alınır Kars'ın kalası/Askerdir Abdurrahman kapın kölesi/Her yaraya melhem kahraman Kemal*"(Turan 1997:348) varmış ve şöyle dile getirmiştir duygularını:

Henüz Kars işgalden kurtarılmamış, cumhuriyet ilan edilmemiştir ama, payitahttan bin yediyüz kilometre uzaklıktaki Anadolu bu köylü nefer, Mustafa Kemal hareketinin çıkış yolu olduğunun farkındadır. Tıpkı Maraşlı Ökkeş'in '*yetiş ey Mustafa Kemal!*' demesi gibi. Ceyhun Atuf Kansu, bu devingen ve direngen Anadolu halk kültürünün zenginliğinin farkına, başka bir bilinçle varmış insandır. Yaşadığı dönemde olduğu gibi bugün de onu farklı kılan, bu tarihsel/kültürel birikimin farkında olmasıdır. Değilse, bir nice güzel şiir yazıldı, yazılıyor... Edebiyat tarihi için her birinin önemi küçümsenemez. Ancak, bir Türkiye şiirinden sözedildiğinde, akla ilk gelebilecek bir kaç addan biri, kuşkusuz Ceyhun Atuf Kansu olacaktır.

Ceyhun Atuf Kansu'nun düşünsel olarak Anadolu'ya yüzünü dönmüşlüğü, şiirsel olarak da kendini belli eder. O şiirinde, Eski Anadolu uygarlıkları ile, bin yıldır yurt edindiğimiz ve artık terkedilemezliğinin altını çizdiği bugünün Anadolu coğrafyası ve pok doğal olarak insanı arasında bağı irdeler. Denemelerinde de bunun önemini vurgular. Kurtuluş savaşının utkusuyla Anadolu direngenliği arasında kurduğu tarihsel bağı, dünyanın başka başka coğrafyalarında bağımsızlık savaşımı veren halklara taşımaya/aşılama çalışır. Onların da duygularını paylaşır: Vietnam, Şili, Hindistan, Gana, Cezayir... Direnen insanın şiirini yazma tutkusu, onun şairliğinin en belirgin özelliklerinden başlıcasıdır. Bu bakımdan Ceyhun Atuf Kansu, direnen insanın şairidir.

Ceyhun Atuf Kansu, sahici bir şairdir. Yüzyılımızda pek az şair vardır böyle yönünü halka dönmüş, 'halkın, toplumun ozanı' olmak erdemliliğini donanımlı bir bilinçle pekiştirebilmiş. Bu bilinç ve duyumsama uzaktan seyrederek değil yaşarak yazıyor olmasından kaynaklanmıştır. Seyirci biri değildir Kansu. Böyle olsa, Kızamık Ağıdı, Sakarya Meydan Savaşı Destanı, Dünyanın Bütün Çiçekleri, Bir Kasabadan Resimler, Halk Albümü, Bağımsızlık Gülü yazılabilir miydi hiç?

"Şimali Şarkıye Doğru" da belirgin bir biçimde söylediği gibi: "*Düşüncemi hayatla birleştirmeye/Hayatımı vatandaşlıkla birleştirmeye/Vatandaşlığı vatandaşla birleştirmeye/Birleşmenin gök bayrağı altında/ Vatandaş olmaya gidiyorum*". Genç bir hekim olarak Ankara'dan Turhal'a giderken kendisine çizdiği yön böyle şiirleşir ve 1947 tarihli bu şiirinin üzerine oturttuğu 40 yıllık hekimlikle şairliği bu bilinci yansıtır.

Ceyhun Atuf Kansu'nun şiiri, bütün büyük sözcüklerden, şiir dışı dizelerden arınmış; en sıcak kuşatıcılığını insana ve elbetteki hayata dair olanda bulmuş bir şiirdir. Anadolu, ırmağı, ovası, bozkırı, dağları, denizleri, güneşi, yıldızları, köyleri, istasyonları, şehirleri, küçük kahveleri, değirmenleri, tekerliği kırık kağnıları, kırık testileri, insanları, kızamıklı çocukları, kahramanları, tanrıları ile yalın ve çarpıcı bir gerçeklik olarak çırılçıplak boy verir Ceyhun Atuf Kansu'nin şiirlerinde. Fakir Baykurt'un Yılanların Öcü adlı romanını değerlendirirken üzerinde özellikle durduğu noktalar, onun sanat yapıtı ile toplumsal düzen ve hayat arasında kurduğu bağı anlamamız bakımından ışık tutucudur: "*Bireysel bilinçaltı gibi bir de ulusal bilinçaltı vardır, bireysel bilinç yasalarını çoğu kez nasıl bu gizli bilinçaltı yönetiyorsa, ulusal yapının yasalarını da yaşamış, denenmiş, yılların hazinesi gibi kapalı duran ve bir halkın iç yaşayışını biçimlendiren ulusal bilinçaltı yönetir. Bir ulusun bilinçle yaşar hale gelmesi için kendi ana hazinesi olan yaşayışının kaynaklarını biçimlendiren bilinçaltını yoklaması, işleyerek aydınlığa akıtması gereklidir.*" (Kansu 1950, Bekçi Gazetesi)

Cahit Külebi, çok yerinde bir saptama yaparak, Kansu'nun cumhuriyet ve kuvayi milliyeye düşünüyü yaratan Mustafa Kemal'i algılamadaki bilincini şöyle özetler: "Abartmasız denilebilir ki, hiçbir düşünür ve siyasetçimiz Atatürkçülük ile toplumculuğu ve halk geleneklerimizi Ceyhun'un anlayışı ölçüsünde, ussal biçimde kaynaştıramamıştır.

Ceyhun sentezciliğini kişisel yaşamında, toplumsal ilişkilerinde ve insanı tutumunda da doğal bir davranış olarak sürdürmüştür.

Bu sentezcilik onu hiçbir durumda ödücülüğe, düşüncelerinde özveriye götürmemiştir. Her alan ve konuda inançlarına uymayan düşüncelere yiğitçe karşı çıkmış, savaşı vermiştir.

Tartışmalardan, çatışmalardan hiçbir zaman kaçınmamış, buna karşın, karşısındakilerde her zaman saygı uyandırmıştır.

Onun, kişiliğinin yansımasında da bu sentez görülürdü. İnce ve görgülüydü." (Külebi 1994:13)

Cemal Süreya çok yerinde bir belirleme yapar Kansu'nun şiirinin özü için: kuvayi milliyeci diye.

Süreya'nın 1960 yıllarda yaptığı bu belirlemenin üzerinden yaklaşık kırk yıl geçti ve bugün o kuvayi milliyeci özü kavramaya daha ciddi bir direnç, daha büyük çaba göstermemiz gerektiği bütün gerçekliğiyle önümüzde duruyor.

Ceyhun Atuf Kansu; hekim, denemeci, aydın... bütün bu nitelemelerin de toplamıyla cumhuriyet düşününün, Mustafa Kemal'in betimlediği 'Sakarya melhame-i kübrası'nın destancısı, şimali şarkıye'nin hekim aydını, cumhuriyetin kristal şairidir.

Ceyhun Atuf Kansu (1978), *Milliyet Sanat Dergisi*, , Sayı: 270, İstanbul.

Ceyhun Atuf Kansu (1980) , *Atatürkçü Olmak*, 4. baskı, Varlık Yayınları İstanbul.

Ceyhun Atuf Kansu (1973), *1973 Sinan Yıllığı* (içinde), Haz.: Hayati Asilyazıcı, SinanYayınları, İstanbul.

Ceyhun Atuf Kansu (1967),*Papirüs Dergisi*, sayı: 14, İstanbul.

Cemal Süreya (1967), *Papirüs Dergisi*, sayı: 14, İstanbul.

Ceyhun Atuf Kansu (1978), *Tüm Şiirleri I-II*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

Metin Turan (1997), *Ozanlık Gelenekleri ve Türk Saz Şiiri*, 3. Baskı, Başkent Klişe-Matbaacılık, Ankara.